

УДК 343.123.1(477+4-15).001.36

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ СТРОКУ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Пахлеванзаде А., аспірант
кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет

У межах статті розглянуто особливості кримінального судочинства Європейського Союзу та визначено критерії розумності строку в сучасних західноєвропейських країнах. З'ясовано головні особливості розгляду судових справ у Європейському Союзі та виявлено зв'язок реалізації принципу розумності строку з правами людини, свободами й законними інтересами учасників кримінального провадження.

Ключові слова: *Європейський суд із прав людини, принципи права, засади права, принцип розумного строку кримінального провадження.*

В рамках статті рассмотрены особенности уголовного судопроизводства Европейского Союза и определены критерии разумности срока в современных западноевропейских странах. Определены главные особенности рассмотрения судебных дел в Европейском Союзе, выявлена связь реализации принципа разумности срока с правами человека, свободами и законными интересами уголовного производства.

Ключевые слова: *Европейский суд по правам человека, принципы права, положения права, принцип разумного срока уголовного производства.*

Pakhlevanzade A. THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF REASONABLE TIME IN LEGISLATION OF WESTERN EUROPEAN COUNTRIES

The article describes the features of criminal proceedings in the European Union and defines the criteria of reasonable time in West European countries. The main features of consideration of criminal legal proceedings in the European Union and the connection the implementation of the principle of reasonable time with human rights, freedoms and legitimate interests of criminal proceedings.

Key words: *European Court of Human Rights, principles of law, regulations of law, principle of a reasonable time of criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Процеси в суспільно-політичному житті України останнього часу підтверджують остаточний курс держави на євроінтеграцію в політичній і правових сферах. Важливим етапом у цьому процесі став вступ України до Ради Європи. Це зумовило необхідність адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів. При чому, окрім урахування досвіду безпосередньо законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС), варто також ретельно вивчити досвід окремих країн, які зараз входять до складу ЄС.

Досвід західноєвропейських країн є особливо важливим у дослідженні такої проблеми, як особливості застосування принципу розумності строку. «Розумність строку» – відносно новий для судочинства нашої країни термін, оскільки багато років вітчизняне судочинство було державо-центричним, не завжди реалізовувались основні права людини, такі як право на демократію, верховенство права, всезагальність і неподільність прав людини й засадничих свобод, право на повагу людської гідності, рівності та солідарності, а також право на дотримання принципів Статуту ООН і міжнародного права. Ці принципи підкріплюються Хартією засадничих прав Європейського Союзу, що поєднує всі зазначені положення в одному документі. Важливою подією на шляху до людино-центричності законодавства України стала ратифікація Україною Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [1].

Прийняття ЄКПЛ стало причиною появи в національному законодавстві категорії «розумний строк», яка на сьогодні є недостатньо вивченою, у зв'язку із чим необхідне уточнення змісту цього терміна в західноєвропейських країнах.

Ступінь розробленості проблеми. Визначення розумного строку розгляду справи при-

вертає увагу науковців та практикуючих юристів, оскільки є однією із засад справедливості правосуддя. Значний внесок у дослідження розумності строку в законодавстві західноєвропейських країн і практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) зробили В.О. Гончаренко, В.О. Лагута, В.І. Кочетов, М.С. В'юник, С.В. Шевчук, О.А. Банчук.

Мета статті – визначити особливості застосування принципу розумності строку в законодавстві західноєвропейських країн.

Виклад основного матеріалу. В аналізі законодавства західноєвропейських країн ми будемо спиратись насамперед на офіційні юридичні документи ЄС. Офіційно визнаними джерелами права ЄС є акти первинного й вторинного права: усі засновницькі договори ЄС, які за своєю юридичною природою є міжнародними договорами, акти, що видаються інституціями ЄС (регламенти, директиви, рамкові рішення, спільні рішення), акти індивідуальної дії (до яких входять рішення ЄСПЛ), рекомендаційні та координаційні акти, міжурядове співробітництво.

Для наближення до європейських стандартів український законодавець почав використовувати критерій розумності для встановлення строків розгляду справ у суді. У новому Цивільному процесуальному кодексі України в ст. 157 йдеться про розгляд справ протягом розумного строку: «Суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців із дня відкриття провадження в справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більш як на п'ятнадцять днів» [2].

Для визначення того, чи була розумною тривалість розгляду справи в суді, ЄСПЛ встановлює насамперед початок цього строку та його закінчення [3].

Перебіг строку в справах про цивільні права й обов'язки відраховується з моменту відкриття провадження в справі, а в окремих випадках – і з моменту виникнення права на подання позову до суду. Початок перебігу строку в справах про кримінальне обвинувачення визначається моментом пред'явлення обвинувачення, тобто моментом «офіційного повідомлення особі компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що цією особою вчинено кримінально каране правопорушення». В Україні поняття «кримінальне обвинувачення» необхідно тлумачити з огляду на види правопорушень, які підпадають під ознаки кримінального правопорушення, що були виведені ЄСПЛ. Таким чином, кримінальне обвинувачення може вважатись пред'явленим у випадках затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, повідомлення про підозру у вчиненні злочину через здійснення відмітки в протоколі допиту підозрюваного, складення протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, за яке передбачається сувора санкція у вигляді арешту, оплатного вилучення майна, конфіскації майна й позбавлення спеціального права, укладення протоколу про вчинення корупційного діяння, санкцією за яке може бути відмова в призначенні на посаду або позбавлення права балотуватись у депутати чи на виборні посади в державні органи.

Різним є момент закінчення перебігу строку. У справах про цивільні права та обов'язки таким моментом ЄСПЛ найчастіше визнає повне виконання судового рішення. У справах про кримінальне обвинувачення перебіг строку розгляду справи закінчується ухваленням остаточного рішення в справі.

З аналізу практики ЄСПЛ щодо тлумачення положень «розумний строк» логічно постає, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ, тому було б неприродно встановлювати один строк у конкретному цифровому вираженні для всіх випадків [2]. Таким чином, у кожній справі виникає проблема щодо оцінки розумності строку, яка залежить від певних критеріїв, вироблених практикою ЄСПЛ: ступеня складності справи, поведінки заявника, поведінки державних органів, вагомості питань для заявника.

Ці критерії було сформульовано ЄСПЛ у багатьох рішеннях: § 53 рішення в справі «Acquaviva v. France», § 30 рішення в справі «Vernillo v. France», § 67 рішення в справі «Pelissier and Sassi v. France», § 124 рішення в справі «Kudla v. Poland», § 43 рішення в справі «Frydlender v. France», § 23 рішення в справі «Caruano v. Italy», § 43 рішення в справі «Wierciszewska v. Poland» [4].

Насамперед варто зауважити, що аналіз порушеного питання не можна обмежувати конкретними часовими відрізками, оскільки ЄСПЛ наголошує на індивідуальних характеристиках кожної справи. У низці своїх рішень ЄСПЛ підкреслив, що його прецедентне право базується на фундаментальному принципі розумності тривалості провадження, що потребує аналізу «конкретних обставин справи», які вимагають «глобальної оцінки» (§ 72 рішення в справі «Obermeier v. Austria», § 125 рішення в

справі «Tomasi v. France», § 24 рішення в справі «Zimmerman and Steiner v. Switzerland»).

На відміну від України, де чітко вказуються строки (не більше двох місяців із дня відкриття провадження в справі), ситуація в ЄС є набагато складнішою. Натомість у практиці ЄСПЛ чітко спостерігається конкретизація початкового й кінцевого етапів. Моментом початку провадження в кримінальній справі слугує момент висунення обвинувачення, або «судове повідомлення». Останнім днем вважається день ухвалення остаточного рішення, навіть якщо це рішення було прийняте за апеляцією.

У відомій справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004 р. ЄСПЛ в § 70 зазначив: «У кримінальних справах «розумний строк», передбачений ст. 6 § 1 ЄКПЛ, починається з того часу, коли особі було пред'явлено обвинувачення; це може статись як до моменту розгляду справи в суді, так і з дня арешту, дня, коли відповідна особа була офіційно повідомлена, що проти неї висунуто обвинувачення в справі, або з дня, коли було розпочато досудове слідство. <...> Що стосується закінчення «строку» в кримінальних справах, то період, передбачений ст. 6 § 1 ЄКПЛ, включає все провадження в справі, у тому числі процес апеляції» [4].

Розглянемо більш детально особливості критеріїв розумності строку.

По-перше, **складність справи**, що охоплює низку факторів, серед яких кількість свідків, можливе об'єднання справ, а також вступ у процес нових учасників. Складність справи може бути виправданням тривалості процесу, проте не виправданням відсутності судового рішення взагалі.

В.А. Лагута зазначає: «Складність провадження визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, характеру фактичних даних, що підлягають встановленню, кількості учасників процесу (потерпілих, свідків), обсягу й специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування (у тому числі експертних досліджень), вступу в процес нових осіб, забезпечення допомоги перекладача, об'єднання матеріалів досудового розслідування, міжнародним характером процесу тощо» [5].

Наприклад, у справі «В'ячев проти Болгарії» ЄСПЛ визнав провадження складним через фігурування в ньому декількох осіб, обвинувачених у скоєнні численних правопорушень [6].

По-друге, **поведінка заявника**, під якою розуміється бажання прискорити справу відповідно до умов загального дотримання всіх процедур законодавства. Суд покладає на заявника лише обов'язок демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду справи, які безпосередньо його стосуються, утримуватись від спроб вжити заходів, що затягують процес, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для пришвидшення процедури слухання. Однак враховується не лише бажання пришвидшити, а й бажання уповільнити судочинство. Іноді навіть багаторічний строк розгляду справи може бути виправданим, як у разі справи «Чірікоста та Віола проти Італії», 15-річний строк розгляду якої було визнано виправданим, оскільки самі заявники 17 разів звертались із проханням про відстрочення процесу та не заперечували проти шістьох перенесень розгляду, здійснених на підставі заяви іншої сторони в справі.

Важливим аспектом практики ЄСПЛ є його позиція щодо співвідношення тривалості розгляду справи та позиції заявника. Безумовно, заявник має продемонструвати свою зацікавленість в оперативному провадженні в справі. У рішенні в справі «Сандерс проти Іспанії» вказано: «Заінтересована особа зобов'язана належним чином виконувати процесуальні дії, які стосуються її, утримуватись від тактики зволікань і користуватись наданими державою можливостями для скорочення строків провадження» [7].

По-третє, **поведінка судових та інших державних органів**, що визначає швидкість розгляду справи. До критеріїв затягування судового розгляду, які призводять до порушення розумного строку, належать невинуваті відкладення й зупинення розгляду у зв'язку з очікуванням результатів розгляду іншої справи; перерви в судових засіданнях у зв'язку із затримкою надання чи збору доказів із боку держави; затримки з вини канцелярії суду або інших адміністративних органів; відстрочки, пов'язані з передачею справ з одного суду до іншого; затримки, пов'язані з доведенням рішень суду до відома сторін, а також із підготовкою й проведенням перегляду справ.

У рішенні з приводу згаданої затягнутої справи «Чірікоста та Віола проти Італії» ЄСПЛ зазначив, що навіть реформування Цивільного процесуального кодексу Італії не змогло вирішити проблему функціонування судів в Італії, яка полягає в постійній нестачі засобів і персоналу на всіх рівнях судової системи. Проте, на думку ЄСПЛ, такі обставини не можуть бути виправдані надмірною тривалістю розгляду, адже держава повинна нести відповідальність за належну організацію судової системи, здатної забезпечити розгляд справ упродовж розумних строків (рішення в справі «Міласі проти Італії»). У рішенні в справі «Ціммерман і Штайнер проти Швейцарії» ЄСПЛ було констатовано порушення ст. 6 ЄКПЛ у зв'язку з тим, що розгляд апеляційної скарги у сфері адміністративного права в одній інстанції тривав три з половиною роки та не було вжито відповідні заходи для усунення причини такої затримки, викликані нагромадженням нерозглянутих справ. Отже, держава не може виправдовувати затягування судового розгляду справ процедурними й іншими недоліками судової системи.

Практика ЄСПЛ звертає увагу на ті аспекти кримінальної процесуальної діяльності, які варто враховувати під час оцінки дій органів, що ведуть кримінальне провадження, а саме: своєчасність призначення справи до розгляду; проведення судового розгляду в призначений строк; повторювану заміну суддів; тривалі строки виготовлення мотивованого судового рішення або протоколу судового засідання та направлення його сторонами чи ознайомлення з ними; повноту здійснення суддею контролю за виконанням працівниками апарату суду своїх службових обов'язків, у тому числі з попередження осіб, які беруть участь у справі, про час і місце судового засідання; повноту й своєчасність прийняття суддею заходів щодо учасників процесу та інших осіб, спрямованих на недопущення їх процесуальної несумлінності й процесуальної формалістики в справі; контроль судді за строками проведення експертизи, накладанням штрафів; відстрочення, що виникають із вини судової канцелярії або інших адміністративних органів, тощо.

Поведінка судових та інших державних органів створює контекст справи, а в низці своїх рішень ЄСПЛ наголошував на тому, що виконання рішення будь-якого суду має розглядатись як складова «судового розгляду» в контексті ст. 6 ЄКПЛ (наприклад, справи «Хорнсбі проти Греції», «ДіП'єде проти Італії», «Цапія проти Італії»).

По-четверте, **важливість предмета розгляду та ступінь ризику терміну розгляду для заявника**, під першою з яких мається на увазі потреба в оперативному прийнятті рішення (наприклад, справи, пов'язані зі станом здоров'я заявника, питаннями опіки над дітьми тощо).

Як зазначив ЄСПЛ, без зволікань мають розглядатись справи щодо піклування про дітей, про трудові спори, а також справи, пов'язані з травматизмом. Аналізуючи практику ЄСПЛ, варто зробити висновок, що проблеми, які призводять до порушення розумного строку, належать переважно до судової практики [6]. Ними, зокрема, є такі явища:

1) невжиття судом заходів для забезпечення присутності учасників судового провадження (свідків, відповідачів, експертів);

2) довготривалість перерви між судовими засіданнями без поважної причини;

3) надмірна тривалість судових експертиз і невжиття судом заходів для належного їх здійснення;

4) невинуваті зволікання в процесі розгляду справ апеляційних та касаційних скарг у судах вищих інстанцій.

Відповідно до ст. 13 ЄКПЛ кожен, чий права й свободи порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Одним із важливих завдань ЄС є допомога в демократизації законодавства країн, які намагаються стати членом ЄС. Тому запровадження надійного механізму захисту права на дотримання розумних строків є необхідною умовою реформування законодавства України. На цей аспект звертає увагу ЄСПЛ, оскільки відсутність зазначених юридичних гарантій становить «велику небезпеку» для верховенства права, коли в межах національних правових систем трапляються «надмірні затримки в здійсненні правосуддя», щодо яких сторони в провадженні не мають жодних національних засобів захисту порушеного права [5].

Важливість гарантії розгляду справ упродовж розумного строку зумовила вироблення позиції ЄСПЛ щодо необхідності існування в національному законодавстві спеціальних правових інструментів, за допомогою яких заявник міг би оскаржити тривалість провадження в справі та пришвидшити її розгляд.

У багатьох європейських країнах уже розпочалось формування механізмів захисту прав осіб від надмірної тривалості розгляду справ у національних судах із метою угодження внутрішнього законодавства з вимогами ЄКПЛ. Так, на виконання рішення ЄСПЛ у справі «Кудла проти Польщі» в Польській Республіці прийнято Закон «Про порушення права сторони на розгляд справи без необґрунтованої затримки судового розгляду» [9]. Відповідно до цього закону особа має право подати скаргу про порушення її права на своєчасний розгляд справи, якщо провадження в цій справі тривало довше, ніж це необхідно для встановлення юридичних

і фактичних обставин справи, необхідних для розгляду справи. В Італії також діє так званий Закон Пінто, що передбачає національні засоби правового захисту в разі порушення розумної тривалості судового розгляду.

Проведений аналіз показує, що відсутність формалізації в часі поняття «розумний строк» у країнах ЄС іноді призводить до зволікання з прийняттям рішень, однак загалом чітко визначені критерії розумності дають змогу судочинству працювати досить ефективно.

Г.Т. Д'едон зазначає: «Останнім часом, особливо після приєднання до ЄС нових держав-членів із Центральної та Східної Європи, кількість заяв, поданих до ЄСПЛ, значно збільшилась (понад 50 000 заяв на рік), що у свою чергу дуже впливає на тривалість їх розгляду судом. Багато фахівців вважають, що ЄСПЛ став «заручником власного успіху» [10]. Таким чином, через велику завантаженість ЄСПЛ ефективність його системи, а також довіра й авторитет до нього опинились під загрозою.

Голова Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) Ж.К. Мінйон у своєму виступі на конференції в Брайтоні зазначив: «Кажуть, що ЄСПЛ є жертвою власного успіху. Але хіба він не є насамперед жертвою невдач на національному рівні?» [10]. Усі гілки державної влади зобов'язані забезпечувати дотримання прав людини. Діяльність парламентів європейських країн відіграє важливу роль у застосуванні міжнародних норм на національному рівні в галузі прав людини, адже саме вони приймають закони, ратифікують міжнародні договори тощо. ПАРЄ неодноразово наполягала на необхідності максимально використовувати потенціал національних парламентів, оскільки їм належать повноваження з перевірки й забезпечення відповідності законопроектів вимогам ЄКПЛ, а також із впливу на уряді для негайного й повного виконання рішень ЄСПЛ.

Роль національних парламентів є важливою також у частині формування видатків на здійснення заходів, які дадуть ЄСПЛ можливість якомога ефективніше здійснювати свої функції. Наприклад, при парламентах Великої Британії та Нідерландів існують так звані змішані Комітети з прав людини. Одна з головних функцій цих структур – вимагати в органів виконавчої влади підтвердження відповідності національного законодавства ЄКПЛ. На практиці всі міністерства надсилають їм пояснювальні звіти, мотивуючи свою позицію. Комітети також готують звіти, обґрунтовуючи в них, чому ті чи інші закони не відповідають ЄКПЛ, та опрацьовують рішення ЄСПЛ проти інших держав-членів, які потенційно можуть стосуватись їх країн.

Зрозуміло, що держави мають забезпечувати належний контроль за виконанням рішень ЄСПЛ. Багато країн (Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Румунія) створили парламентські структури, відповідальні за контроль виконання рішень ЄСПЛ. Також варто зазначити, що держави на національному рівні мають забезпечити належний рівень професійної підготовки суддів та адвокатів. За словами члена парламентської делегації ПАРЄ від Франції І. Поццо ді Борго, академічне навчання адвокатів і суддів має обов'язково включати частину, присвячену Європейській конвенції з прав людини і основоположних свобод та практиці ЄСПЛ» [10].

Подальше зростання кількості скарг, поданих до ЄСПЛ, безпосередньо впливає на обсяг ро-

боти юристів Секретаріату Суду, а також власне суддів, та призводить до накопичення справ, які перебувають на розгляді в комітетах і палатах ЄСПЛ. Деякі справи чекають свого розгляду 5 і більше років. У червні 2009 р. ЄСПЛ уже вніс деякі зміни до свого регламенту щодо опрацювання справ, зокрема щодо пріоритетності розгляду справ відповідно до важливості й терміновості порушених питань. Для покращення ефективності своєї діяльності ЄСПЛ визначив категорії заяв, які підпадають під пріоритетні критерії розгляду (екстрені випадки, що можуть вплинути на ефективність системи ЄКПЛ, тощо).

Згідно з Протоколом № 14 до ЄКПЛ, який набрав чинності 1 червня 2010 р., ЄСПЛ дозволено засідати в складі одного судді під час розгляду очевидно необґрунтованих заяв. Також суддя засідає й приймає рішення одноосібно, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення справи (ст. 6 ЄКПЛ). Комітети в складі трьох суддів наділяються функцією оголосити скаргу неприйнятною або оголосити її прийнятною та водночас постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання про тлумачення чи застосування ЄКПЛ або протоколів до неї є предметом усталеної практики ЄСПЛ (ст. 8 ЄКПЛ). Протокол також змінив спосіб фільтрації заяв. У січні 2011 р. було створено так звані фільтраційні команди юристів із п'яти країн, які посідають перші місця за кількістю звернень (Росії, Туреччини, Румунії, України та Польщі).

23 листопада 2010 р. в справі «Грінз і МТ проти Великої Британії» ЄСПЛ вимагав від Великої Британії вжити заходи для сприяння введенню до виборчого законодавства положення, яке забезпечувало б виконання рішення в справі «Хірт проти Великої Британії» від 6 жовтня 2005 р. та надавало право голосу ув'язненим. Розгляд аналогічних справ у ЄСПЛ було припинено до вересня 2013 р. Така ситуація стала приводом для жвавих дебатів у британському парламенті. Із цього приводу колишній голова ЄСПЛ Н. Братца зауважив: «Ставлення Великої Британії до рішень ЄСПЛ матиме негативний вплив на інші держави» [10].

У 2010 р. в межах проекту «Doing Business» за ініціативою Світового банку було здійснено порівняльний аналіз ефективності судового способу вирішення правових суперечок у 183 країнах. Одним з індикаторів обрано саме кількість діб, протягом яких можливе вирішення суперечки (від подання звернення до суду до виконання судового рішення). Отримані результати не завжди свідчать на користь західноєвропейського судочинства. Прикладами найбільш затягнутих судових розглядів справ можна назвати понад 1 000 діб (Італія, багато країн Азії), а найменших – до 300 діб (Норвегія, США, Китай, тощо). Найнижчий показник у Сінгапурі (150 діб) та Узбекистані (195 діб). Показник України за результатами цього дослідження становить 345 діб і є меншим за середній показник для країн Європи й Центральної Азії (402,2), що, за оцінками експертів, свідчить про високу швидкість розгляду справ у судах [11]. Однак це не означає, що тривалість судового розгляду в Україні є оптимальною та не потребує вдосконалення.

Зокрема, згідно з даними згаданого дослідження «Doing Business» середній показник кількості процедур, необхідних для вирішення справи судом і виконання судового рішення,

коливається від 20 в західноєвропейських країнах (Ірландія – 20, Австрія – 25, Голландія – 26, Бельгія – 26, Чехія – 27, Великобританія – 28) та до 58 в східних країнах (Бруней – 58). В Україні цей показник становить 30 процедур. Як бачимо, оцінка складності судової процедури в нашій країні є середньою.

Розглянемо докладніше, які саме заходи були вжиті країнами Європи задля оптимізації проблеми тривалості суду й збереження розумних строків:

- передбачено, що необґрунтоване затягування судового процесу є підставою для ініціювання зацікавленими особами процедури виплати державою матеріальної компенсації (такими європейськими країнами, як, наприклад, Бельгія, Великобританія, Австрія, Чехія, Данія, Італія, Словаччина, Швейцарія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Франція, Люксембург, Норвегія, Іспанія, Швеція та інші);

- використання спрощених та/або прискорених процедур розгляду незначних чи неоскаржуваних справ (у Норвегії, Литві, Фінляндії, Ізраїлі тощо);

- встановлення граничних строків здійснення процесуальних дій судом та учасниками судового процесу (зокрема, у Словаччині, Литві, Фінляндії, Норвегії);

- виключення неоскаржуваних справ із судової компетенції (у Німеччині, Словаччині, Сербії);

- створення системи електронного контролю; зокрема, у Фінляндії, Литві, Норвегії та Словаччині за допомогою подібної автоматизованої системи відбувається електронний контроль за дотриманням строків судового розгляду.

Висновки. Таким чином, законодавство країн ЄС визначає особливості поняття «розумний строк» за допомогою таких критеріїв, як ступінь складності справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, вагомість питань для заявника. Для більш прозорого й демократичного проходження судових процедур потрібне детальніше законодавче закріплення цих понять. Особливо необхідне уточнення понять «значущість» і «складність».

Окрім недостатньо чіткого визначення законодавства ЄС, існує також низка проблем, які ускладнюють прийняття судових рішень у розумні строки:

- а) невідповідність законодавства окремої країни загальним принципам міжнародного права (особливо це стосується України);

- б) занадто повільний темп впровадження реформ суду ЄС.

Нині в законодавстві Європейського Союзу активно досліджуються перспективи подолання цих труднощів і забезпечення максимально ефективною реалізацією принципу розумності строку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко О.А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини / О.А. Гончаренко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 126–131.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. (зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (останні зміни Протокол № 14-bis від 27 травня 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Overview 1959–2012 (June 2013) / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.int>.
5. Лагута В.О. Критерії визначення розумних строків / В.О. Лагута // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 328–332.
6. Кочетов В.І. Системні проблеми, пов'язані з порушенням розумного строку судового розгляду справ та виконання рішень суду (за матеріалами рішень Європейського суду з прав людини, винесених щодо України) / В.І. Кочетов // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 30 травня 2009 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 104–110.
7. В'юник М.С. Дотримання вимоги розумності строків при виконанні вироку у Кримінальному процесуальному кодексі України та практиці Європейського суду з прав людини / М.С. В'юник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/315.pdf.
8. Шевчук С.В. Захист права на додержання розумних строків судового провадження: європейський досвід та українські реалії / С.В. Шевчук // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 8. – С. 31–36.
9. Банчук О.А. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії / О.А. Банчук // Адвокат. – 2005. – № 11(62). – С. 7–10.
10. Д'єдон Г.Т. Європейський суд з прав людини: нові виклики / Г.Т. Д'єдон, В.В. Рева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3978>.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/>.